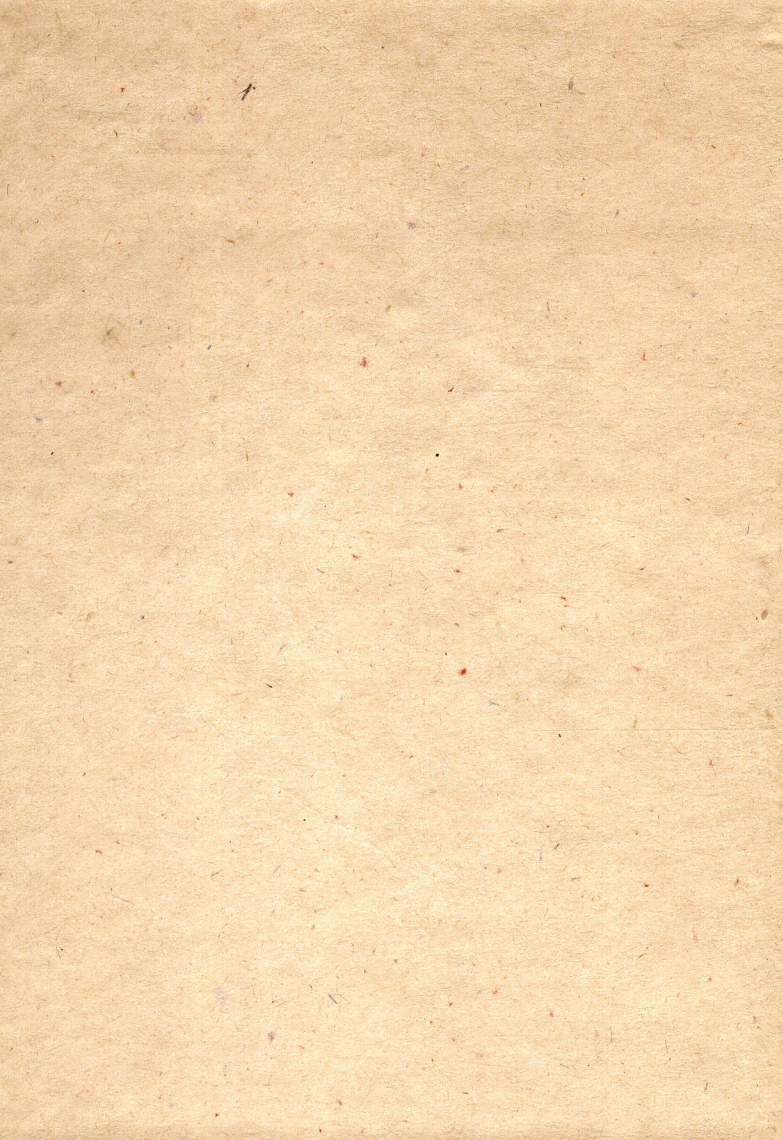

96
ЮПИСЬМЕННОГО

Тих. ЗИКЕСВ

**ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ
В. ВИННИЧЕНКА**

В О У

ЕРШАВНЕ ВИДАВНИЦТВО

РАДЯНСЬКА

ШКОЛА "

Тих. ЗИКЕЄВ

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ В. ВИННИЧЕНКА

(ПОПУЛЯРНО-КРИТИЧНИЙ НАРИС)

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „РАДЯНСЬКА ШКОЛА“
ХАРКІВ—1931

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2483

I. ДОБА, КОЛИ ПОЧАЛАСЯ ВИННИЧЕНКОВА ТВОРЧІСТЬ

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПИСЬМЕННИКА

Володимир Винниченко є найвидатніший серед письменників української літератури дожовтневого її періоду. Протягом тридцятирічної художньої творчості Винниченко написав понад сто всяких художніх творів: романів, повістей, драм, оповідань, художніх нарисів тощо, що складають понад двадцять п'ять томів. (Перелік цих творів див. на ст. 61).

Винниченко є не тільки видатний, дуже плодотворний письменник, драматург — він ще був літературним критиком, журналістом, публіцистом, видатним політичним діячем, одним із керівників української соціально-демократичної партії, одним із проводирів національної революції та національної контрреволюції на Україні. Крім художніх творів, він писав ще історично-публіцистичні роботи, філософські, історико-літературні, критичні та інш. розвідки, статті, рецензії і т. ін.

У своїх численних художніх творах Винниченко змальовує життя геть усіх соціальних

верств України своєї доби, починаючи від усяких соціальних прошарків селян, почасти робітників і закінчуючи сільською й міською буржуазією. Тут читач знайде й дрібніле, спролетаризоване селянство, сезонний сільсько-господарський пролетаріят: наймитів, заробітчан і робітництво, і сільську глитаїню та поміщиків, і міську буржуазію, і дрібнобуржуазну та буржуазну інтелігенцію і т. ін.

Майстерність Винниченкових творів, їх художня вправність, тематика їх, насиченість складними принциповими питаннями, всякими проблемами, а особливо спосіб ставлення та трактування цих проблем цілком у дрібнобуржуазному дусі — все це робить Винниченка письменником, що користується не абиякою популярністю в буржуазних країнах Заходу. Багато його творів перекладено німецькою, італійською, чеською та іншими мовами.

Художня творчість Винниченка набула широкої популярности і на Радянській Україні, і в РСФРР, але зовсім з інших причин. Сучасні робітничо-селянські маси, читаючи Винниченкові твори, критично ставлячися до них, відкидаючи непотрібне, беручи те, що може піти їм на користь, використовують їх, як і всяку іншу культурну спадщину попередніх поколінь, — як матеріял для будівництва нової соціалістичної, пролетарської культури. У цім розумінні певну вагу мають Винниченкові твори саме першого періоду його творчости, написані за доби першої Революції 1905 року.

Марксистська наука про літературу довела тепер, що той чи той характер або напрямок творчости кожного письменника залежить від приналежності даного письменника до певної класи. Марксистське літературознавство науково довело, що немає й не може бути письменника позакласового чи понадкласового. Кожен письменник, як і кожна інша людина, є представник певної класи і свідомо чи не свідомо відбиває в своїй творчості настрої, бажання, прагнення саме своєї, а не будь-якої іншої, класи.

Отже й Винниченкова творчість, ясна річ, залежить від його певної класової приналежності; так само й Винниченко в своїй творчості відбиває настрої й прагнення своєї класи. Але якої саме? Що потрібно знати, щоб з'ясувати і зрозуміти це?

Щоб вірно викрити ту чи ту класову приналежність Винниченка, як письменника, щоб визначити, яке значення мала його творчість для тієї доби й яке значення ця творчість може мати тепер за доби Радвлади, а особливо реконструкції, — для цього треба насамперед знати ту історичну добу, коли жив і творив письменник. Для цього треба, як казав основоположник марксистського літературознавства, В. Г. Плеханов, добре знати стан виробничих сил тієї доби, залежні від них економічні взаємини, соціально-політичний лад тієї доби, що

постав саме на тих взаєминах та, крім того, треба добре знати психіку, звичаї, культурний рівень громадської людини тієї доби та тогочасний стан науки, культури, мистецтва.

Не маючи змоги через брак місця в цій коротенькій брошурці детально спинятися на всьому тому, пригадаємо хоча б головні найхарактеристичніші риси тієї доби, коли саме почав творити Винниченко. Його перше оповідання «Краса і сила» надруковано 1902 року. Що ж це була за доба?

3. РОЗВИТОК АГРАРНОГО КАПІТАЛІЗМУ

На початку ХХ ст. Україна була напівколонією Росії. На Україні хазяйнував тоді західноєвропейський, російський та український капітал так аграрний, як і індустріальний.

На селі відбувалося клясове розшарування: з одного боку, здрібнення, зубоження селянства, пролетаризація його, а з другого—укрупнення, збуржуазнення його заможних верхів, коли великі глитайські й поміщицькі господарства перетворювалися на справжні капіталістичні збіжжєві фабрики. Цей процес пролетаризації незаможної частини села й капіталізації заможної швидко розвивався, і 1905 року в руках купки дворян, поміщиків, глитаїв та інших землевласників опинилося приблизно 20 мільйонів дес. найкращої землі: 10.855.002 дес. у жменьки дворян, 2.838.600 — у 35 тисяч дрібних та середніх глитаїв-капіталістів та 4.136.098 — в інш. землевласників.

Многомільйонове ж малоземельне селянство мусіло задовольнятися голодними наділами або разом із безземельним селянством шукати заробітків по поміщицьких економіях, глитайських господарствах, на цукроварнях і гуральнях, по заводах і фабриках або зовсім переселятися з України, емігрувати на Кавказ, в Сибір тощо.

4. РОЗВИТОК ІНДУСТРІАЛЬНОГО КАПІТАЛІЗМУ

Разом із розвитком аграрного капіталізму досить швидко розвивався й промисловий, індустріальний капіталізм, а особливо в Донбасі, де господарював переважно західно-європейський капітал: французький, англійський, німецький, бельгійський, вкладаючи великі асигнування в металургійну та кам'яновугільну промисловість. 1902 року, саме коли Винниченко почав друкувати свої твори, на Україні було 2.295 всяких фабрично-заводських підприємств, а серед них 45 великих заводів, де працювало 98.742 робітників.

Отже, розвиток на Україні аграрного та індустріального капіталізму спричинився до швидкого зростання його споконвічного ворога, його могильника — пролетаріату. Вже 1900 року на Україні було його 2.548.466 чол.; з них сільсько-господарських робітників було 975.397 чол., заробітчан — 392.060 чол., робітників у легкій промисловості та в ремесстві — 853.585 чол. та фабрично-заводського, промислового пролетаріату — 327.424 чол.

Це були ті сили, що, збільшуючись, розвиваючись і загартовуючись, 1905 року зробили «генеральну репетицію», а 1917 року й зовсім повалили капіталістичний лад, як уже зовсім непотрібний і шкідливий для дальшого розвитку пролетаріату. Ці сили почали будувати новий лад, почали нову епоху в історії людства — епоху будування соціалізму.

5. ПОЛІТИЧНИЙ СТАН ДОБИ

Хоч які були політично безправні робітничо-селянські маси початку ХХ ст., хоч як національно пригнічені, — швидкий розвиток капіталізму, суспільний процес, спричинений від нього, з кінцевою минучістю мусів набирати виразно-політичного характеру. Починалася доба гострих соціальних конфліктів, одвертої політичної боротьби, починалася епоха Револуцій. Саме цієї доби, на початку ХХ ст., різні класи, починаючи від великої буржуазії й кінчаючи пролетаріатом, починають утворювати свої окремі політичні організації та партії на Україні.

Робітничі союзи, що існували наприкінці ХІХ ст. по великих центрах України: Харкові, Києві, Одесі та інших містах, виростають тепер в соціаль-демократичну робітничу партію; народжується партія соціаль-революціонерів, розгортає, поширює свою діяльність загально-єврейський робітничий союз, починають зароджуватися всякі українські національно-політичні, шовіністичні партії і т. ін.

Головні класи, головні сили, що боролися поміж себе, це — була буржуазія й пролетаріят, але поміж ними діяли й боролися всякі класові прошарування дрібнобуржуазного ґатунку. Ця дрібнобуржуазна стихія, поміркована в своїй природі, увесь час хиталася, то наближаючись до пролетаріату, то знов одверто пристаючи до великої буржуазії, допомагаючи їй у боротьбі проти пролетаріату.

6. РЕВОЛЮЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ПАРТІЯ (РУП)

Не спиняючись на розгляді позицій та ролі всіх політичних партій того часу, пригадаємо тільки діяльність і ролю РУП'у, — саме тієї партії, що її активним членом, а почасти й її організатором був Винниченко. Що це була за партія? З кого вона складалася й на кого спиралася?

Револуційна Українська Партія (скорочено РУП) була націоналістичною, радикально-демократичною партією, що домогалася самостійної України. Утворилася вона 1900 року в Харкові; соціальна база її складалася головню з націоналістичної дрібнобуржуазної інтелігенції, а почасти з сільсько-господарського пролетаріату — заробітчан, що ще не порвали з дрібнобуржуазною селянською ідеологією. Заробітчани однією ногою стояли десь на цукроварні, підробляючи грошей, а другою — на полі свого власного, хоч і маленького, сільського господарства. Беручи участь у революційній роботі проти поміщиків і

промислової буржуазії, заробітчани все таки досить легко піддавалися націоналістичним впливам української буржуазії та всяких прошарків дрібнобуржуазної інтелігенції.

7. НАЦІОНАЛІЗМ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ (УСДРП)

РУП проіснувала недовго. Вже 1902 року вона розкололася на праву — Українську Народню Партію, одверто буржуазну і шовіністичну, й ліву — саме РУП, що 1905 року на 2-му з'їзді, хоч і перейменувала себе на УСДРП, але в суті так і залишилась не робітничою, а селянсько-інтелігентською націоналістичною партією, що спиралася не на промисловий пролетаріят, а головню на селянство та частково на заробітчан.

Трохи пізніше, коли пролетаріят України почав підводити голову після жорстокої чорносоценної реакції 1907 — 1909 р.р., коли 1911 й особливо 1912 р.р. на Україні відновився робітничий рух, збільшилися економічні, а особливо політичні страйки, УСДРП намагалася спрямувати цей робітничий рух на націоналістичний, шовіністичний шлях. Саме цих років УСДРП одверто боролася з більшовиками-ленінцями, а зокрема з т.т. Сталіном та Леніном, нападаючи на їх національну програму, обвинувачуючи їх в сектантстві, фанатизмі, реакційності й інших «смертних» гріхах тільки тому, що т.т. Ленін і Сталін обстоювали більшовицьку національну програму й жорстоко

картали всякі націоналістичні партії, також і УСДРП за те, що вони робітничий рух підмінювали рухом національним.

Отже і РУП, і УСДРП були в суті партії дрібнобуржуазні, націоналістичні. Хоч УСДРП і проголошувала себе марксистською партією, щоб мати успіх серед українського робітництва, але під машкарою марксизму вона боролася проти справжньої марксистської партії більшовиків-ленінців, під машкарою марксизму вона отруювала українське робітництво націоналістичними гаслами.

8. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОБИ

Отака була в загальних, коротеньких рисах доба, коли почав творити Винниченко. Початок ХХ ст. — це початок епохи Революцій, це розвиток на Україні аграрного й індустріального капіталізму, зростання пролетаріату, загострення класової боротьби між ним і сільською та міською буржуазією, хитання поміж цими головними класами дрібнобуржуазної інтелігенції, поширення марксизму, що під нього мусіли підроблюватися всякі інтелігентські, націоналістичні, дрібнобуржуазні угруповання, щоб мати вплив на робітництво, на робітничий рух.

Яке ж місце в цьому суспільному процесі, в цій соціально-політичній боротьбі посідав Винниченко? Щоб краще з'ясувати це, щоб виявити ідеологію письменника, треба ще трохи спинитися на життєвому шляху Винниченка.

II. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ІДЕОЛОГІЯ ВИННИЧЕНКА

9. ДИТИНСТВО ПИСЬМЕННИКА

Володимир Кирилович Винниченко народився 26-го червня 1880 року в бідній селянській родині наймита-чабана, на Херсонщині, серед безкраїх українських степів. Надзвичайно живому, енергійному, вигадливому хлопчикові — справжньому прототипові «Федька-халамидника» — ці безкраї степи, а особливо їх «одвічна тиша», що її так побожно оспівували українські письменники-народники, не дуже сподобалися. Вже будучи письменником, Винниченко в одному з своїх оповідань (оповідання «Зіна») дав художню картину цих безкраїх степів та їх патріархально-февдального побуту. Цей малюнок життя степів, зафарблений трохи в іронічні тони, став уже загальновідомим, клясичним:

«Ви уявіть собі, я родився в степах. Ви розумієте, добре розумієте, що значить «в степах»? Там, перш усього, немає х а п л и в о с т и. Там люди, наприклад, їздять во-

лами. Запряжуть у широкий, поважний віз пару волів, покладуть надію на бога і їдуть. Воли собі ступають, земля ходить круг сонця, планети творять свою путь, а чоловік лежить на вози і їде. Трохи засне, підкусить трохи, проїдеться з батіжком наперед, підожде волів, крикне задумливо «гей», і знову собі поважно піде вперед. А навкруги теплий степ та могили, усе степ та могили. А над могилами вгорі кругами плавають шуліки; часами, як по дроту, в ярок спуститься чорногуз, м'яко, поважно, не хапаючись. Там нема хапливості. Там кожний знає, що скільки не хапайся, а все тобі буде небо та степ, та могили. І тому чоловік собі їде, не псуючи крові хапливістю, і, нарешті, приїжджає туди, куди йому треба.

Одже, я виріс у тих степах, з тими волами, шуліками, задуманими могилами. Вечорами я слухав, як співали журавлі біля криниць у ярах, а вдень ширина степів навівала сум безкрайности».

Цей малюнок, звичайно, не відповідає тепер сучасному станові в українських степах, але не треба забувати, що це було п'ятдесят років тому, коли ні про колективізацію, ні про індустріалізацію не могло бути й мови.

Помагаючи батькові пасти отари панських овець на тих безкраїх панських степах, ганяючи по них цілі дні з своїми товаришами —

сільськими хлопчиками, Винниченко, ніби між ділом, бігав і до сільської школи.

У письменника був ще старший брат, що працював в Єлисаветі за складача в друкарні. Коли Винниченко закінчив сільську школу, батько одвіз його до Єлисавету, де брат влаштував хлопчика до гімназії, платив за навчання його там, взагалі утримував його своїм коштом. Винниченко гадав, що в місті вже не буде тієї сонної «одвічної тиші», але він помилився. Тоді невеличкі провінційальні міста, як Єлисавет та всякі містечка, що загубилися десь серед степів, ланів чи лісів, спали тихим спокійним сном, приборкані від царату і в них ледві-ледві животіла якась громадська, сутокультурницька, зовсім аполітична діяльність.

Пізніше в своєму першому оповіданні «Краса і сила» Винниченко дав яскраву, справді клясичну, картину сонного животіння таких провінційальних міст і містечок, що він назвав їх збірним ім'ям «сон-городів».

«Т и х о - т и х о в Сон-городі. Т и х о в ньому, як і дощик січе день і ніч, як і сніг тріщить під ногою, т и х о і тоді, як соловейко заливається піснею-коханням по садах, по гаях, по зелених дібровах. А надто тихо в літній, робочий день. Тихо на вулицях з плетеними тинами, тихо на головній вулиці з неодмінною поліцією, управою й будинками про арештантів, тихо коло крамниць на базарі—скрізь тихо. Вийдеш на головну вулицю, що на

трое тягнуться з одного кінця міста до другого, подивишся праворуч — тихо, пусто й нікого нема; глянеш ліворуч — тин, дерева й нікого нема; куди не глянеш — тихо, пусто, тільки вітер тихенько шелестить та грає листям. Деколи пройде закутаний в старий балахон урядник з лошам позаду, зжене горобців, що купались у м'якому гарячому поросі на шляху; проплентається єврей на біді, пробіжить якийнебудь Сірко з реп'яхами в хвості, скачучи на трьох ногах і ховаючи голову по затінках; виткне голову з рову свиня, важко зідхне, хрокне і знов захирається, — і знову все стихне, знову засне, тільки налякані горобці позлітають з тинів на гарячий порох та вітрець тихенько шепочеться з листям».

10. МАНДРІВКА ПО УКРАЇНІ

Винниченко, що вийшов буквально з революційного оточення, що мав живу, дуже енергійну вдачу, міг ще так-сяк миритися з цим сонним царством, коли був ще хлопчиком, підлітком. Якже став він у сьомій класі гімназії, він остаточно й рішуче повстає проти мертвечини гімназіальної науки, проти сонного життя свого «Сон-городу».

Захопившись українською національною ідеєю, він мріяв про активну свою участь в українському національному русі, прагнув

живої конкретної роботи, що її не міг дати ні «Сон-город» — Єлисавет, ні гімназіяльна мертвечина. Посварившись з гімназіальним начальством, що забороняло вживати української мови, Винниченко кидає гімназію, залишає Єлисавет і поринає у вир життя. Він іде мандрувати по Україні, шукати виходу своїй енергії, прикладення своїх сил насамперед до активної національної роботи серед селянства та сільсько-господарського пролетаріату. Націоналізм, як побачимо далі, є найпосутніша, найхарактеристичніша риса всієї політичної діяльності й художньої творчости Винниченка.

Ця мандрівка по Україні, поденна праця наймитом по панських економіях та по куркульських господарствах надзвичайно багато дала Винниченкові, як спостережливій, вдумливій людині. Це був певний злам у його житті, бо мандрівка ця скерувала Винниченка на творчий шлях письменника. Вона дала йому багатий матеріал про життя тогочасного села, він мав змогу на власній особі перевірити настрої й почуття сільської голоти, наймитів, заробітчан, запалитися їхньою зненавистю до визискувачів-панів та сільських павуків-гли-таїв.

Мандрівка дала Винниченкові матеріал для цілого першого періоду його творчости, та й далі, в другому періоді, він використовував ці матеріали.

11. ПОЧАТОК РЕВОЛЮЦІЙНОЇ РОБОТИ Й ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

Мабуть розуміючи, що для використання цього багатого матеріалу в художній творчості потрібні умови трохи інші від умов наймитських, заробітчанина,—Винниченко повертається до Єлисавету й складає в гімназії іспит на «атестат зрілості», складаючи увесь іспит демонстративно українською мовою і в селянській свитці. Склавши іспити, Винниченко їде до Києва і 1901 року вступає до Київського Університету. Тут же, вже 1902 року, він друкує своє перше оповідання «Краса й сила», де повстає проти сонного животіння отих «сонгородів» і вітає всяку активну діяльність, скеровану проти цього животіння, хоча б це й була руїницька, а не творча, діяльність усяких злодіїв, босяків і інших непевних, анархічних елементів.

Тільки тут, у Києві, Винниченко знайшов справжнє активне громадське життя, громадські інтереси. Тільки тут він міг прикласти свої сили, свою енергію, розгорнути свої організаційні здібності. І, справді, починаючи з цього, київського періоду, життя Винниченкове іде надзвичайно швидкими темпами, нагадуючи події в кінематографі.

12. РОБОТА В РУПІ

В Університеті Винниченко відразу зв'язується з гуртками Рев. Укр. Партії, бере в роботі їх жваву активну участь, веде пропаганду

серед робітників і вже за рік потрапляє до Лук'янівської в'язниці за революційну діяльність. Правда, він незабаром виходить з неї й хоче повернутися до Університету, але влада йому цього не дозволяє, й двері Університету перед ним міцно зачиняються.

Саме з цього часу Винниченко стає найактивнішим діячем РУП'у, її активним агітатором, її пропагандистом і за її дорученням він провадить роботу серед селян та наймитів на Полтавщині. Саме в цей час йому треба йти до війська на «действительную службу», але «мордобійна дисципліна» тієї служби не дуже спокушає Винниченка, і він утікає від неї до Галичини, де провадить і далі революційну роботу, виступає в соціалістичній пресі та переправляє на Україну нелегальну революційну літературу.

Якось, приїхавши з нелегальною літературою, він потрапив до рук жандарів, був заарештований і знову посаджений до Лук'янівки. Там його впізнали, хоч він і мав австрійський паспорт, і перевели до фортеці. 1904 року за амнестією Винниченко виходить із фортеці, але попадає до дисциплінарного батальйону, де він мав відбувати «службу». Він знов емігрує за кордон, не припиняючи революційної діяльності.

13. РОБОТА В УСДРП

У революційних подіях 1905 року Винниченко бере найактивнішу участь. Він нелегаль-

но повертається на Україну й знов іде мандрувати по селах і економіях, провадячи революційну роботу серед наймитів, заробітчан, сільської голоти. Він організовує наймитські страйки, що відіграли велику ролу в революційних подіях 1905 року, агітує серед робітників, виступаючи на робітничих мітингах у Полтаві і т. ін. Загалом провадить відповідальну роботу в УСДРП, будучи одним з її керівників.

Після розгрому революції 1905 року, коли наступила жорстока реакція, Винниченка заарештовано і знову втретє кинуту до Лук'янівки. Через деякий час його звільняють до суду на поруки, без права виїзду з Києва, але він 1907 року знов емігрує за кордон, провадить і далі там партійну роботу, бере участь у Стокгольмському з'їзді УСДРП, де його обрано на члена її ЦК.

З 1907 до 1914 року Винниченко живе по багатьох країнах Західної Європи. В цей період він уже визнаний письменник і має неабияку популярність за кордоном. 1914 року Винниченко знов нелегально повертається на Україну й налагоджує зв'язки з УСДРП. Він живе в Катеринославі, в Москві, провадить і далі революційну роботу, видає брошури проти імперіялістичної війни. Напередодні революції 1917 року він разом із М. Грушевським видає в Москві невеличкий легальний журнальчик «Промінь» досить поміркованого, половинчастого змісту.

Лютнева революція 1917 року захопила Винниченка в Москві. Він швидко приїздить до Києва, де організовує видання «Робітничої газети» — центрального органу УСДРП, бере найближчу участь в організації Центральної Ради, з делегацією Центральної Ради їздить до Петрограду для перемов із Тимчасовим Урядом про визнання автономії України. Центральна Рада обирає його на Голову Генерального Секретаріату (Ради Міністрів), він провадить перемови з Керенським, що приїздив до Києва, загалом керує всією роботою Генерального Секретаріату.

На IV-му з'їзді УСДРП Винниченко займає вже праві позиції, пропонує угоду з буржуазією й обстоює буржуазно-капіталістичний характер революції. На виклик Тимчасового Уряду знов їде до Петрограду (де його мали заарештувати), але застає там події Жовтневої Революції.

Національна революція дуже швидко перетворилася на націоналістичну контрреволюцію. Центральну Раду була вигнала з Києва Радянська влада, але вона швидко повернулася на німецьких багнетах. Повернувшись на Україну, Винниченко пише універсали, проголошуючи на Україні Українську Народню Республіку, її незалежність від пролетарської революції й оголошує боротьбу проти неї. Винниченка проголошують за Голову Уряду УНР. Він про-

вадить переговори з німцями й з гетьманом Скоропадським, щоб увійти до їх уряду української буржуазії; нелегально подорожує по Україні; стає на чолі шовіністичного «Національного Союзу». Згодом утворюється директорія на чолі з Винниченком і Петлюрою, що провадить війну проти РСФРР.

Після розгрому Петлюрівщини Винниченко разом з її недобитками опинився за кордоном. Але 1920 року виступає проти петлюрівщини, орієнтується на Радянську владу, організовує за кордоном групу українських комуністів, їде до Москви та Харкова, просить прийняти його до КП(б)У. Але коли його прийнято і дано відповідальну роботу, він вже через два дні знову повертається за кордон, починає там скажене цькування КП(б)У, її ЦК, розпочинає кампанію наклепів на Радянську владу, намагається навіть зв'язатися з бандитизмом на Україні та допомогти йому боротися проти Радянської влади.

15. ОЦІНКА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИННИЧЕНКА ТА ЙОГО КЛАСИ

Отакий життєвий шлях Винниченка, шлях нескінченних хитань та борсань поміж революцією та націоналістичною контрреволюцією, поміж пролетаріатом та буржуазією, поміж молотом та ковадлом. Іншого сталого, твердого шляху у Винниченка не було та й не могло бути, бо він дійсно був тільки «талановитий представник безталанної проміжної

кляси»—дрібної буржуазії, яка завжди тільки хиталася, борсалася поміж головними клясами — буржуазією та пролетаріатом.

Цей шлях, що його пройшов Винниченко, характеристичний не тільки для нього, він характеристичний для всієї дрібнобуржуазної інтелігенції, що органічно не могла й не може зрозуміти завдань та історичної ролі пролетаріату. Попри свій удаваний марксизм, всю свою революційну фразеологію, дрібнобуржуазні інтелігенти завжди залишались в суті одвертими чи прихованими націоналістами.

Тільки націоналізм і є єдине стаłe переконання Винниченка, тільки свою «рідну національну справу» він ніколи не зраджує й заради неї, заради «національного визволення» України він брав участь у революційній роботі, йшов на угоди з українською буржуазією, орієнтувався на світову буржуазію, заради національної справи ішов і до КП(б)У, думаючи і в її лавах провадити свою націоналістичну роботу. Це йому не пощастило, і він знов опинився в еміграції, де перебуває й тепер. Така вже політична доля цієї поміркованої дрібнобуржуазної інтелігенції — бути завжди між молотом і ковадлом і зазнавати поразки і з того й з того боку — і від пролетаріату, і від буржуазії.

Оця типова дрібнобуржуазна ідеологія Винниченка, його шляхи хитань і борсань, його націоналізм — усе це відбилося і в його художній творчості, бо, як письменник, він був

наскрізь політичний, його художні твори це —
художні образи з його політичної діяльності.
За що боровся Винниченко-політик, те від-
ображав художніми образами Винниченко-
письменник. Та інакше, власне, й не могло
бути.

ІІІ. НАБЛИЖЕННЯ ВИННИЧЕНКА ДО ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

16. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЦІЛОЇ ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКА

Відразу оглянути всю художню творчість Винниченка, що тягнеться вже понад тридцять років, відразу ознайомитися з усіма його творами — досить важко. Щоб мати уявлення про нього, як письменника в цілому, треба насамперед розглянути найхарактеристичніші для його ідеологічних переконань твори кількох етапів його творчості.

Отже, намітивши основні етапи розвитку творчості Винниченка, розглянувши найхарактеристичніші для цих етапів його твори ми матимемо загальне уявлення про письменника в цілому, нам легше буде встановити найхарактеристичніші, найтиповіші риси його творчості, не витрачаючи часу на ознайомлення з творами, для Винниченка зовсім не характеристичними, випадковими.

Творчість Винниченка більшість літературознавців поділяють на три періоди: перший—

його творчість доби 1905 року; другий — творчість доби реакції та імперіялістичної війни і третій, — що починається з другої революції 1917 року й тягнеться досі. Зрозуміло, що цей поділ досить умовний, заведений тільки, щоб зручніше ознайомитися з творчістю письменника. Різких меж провести між цими етапами не можна, бо на кожному етапі своєї творчості Винниченко залишається Винниченком. Протягом усієї творчості він ставить і розв'язує майже ті ж питання, що найбільше цікавлять його протягом усього життя, тільки підходить він до цих питань, як до етапу своєї творчості, неоднаково.

Отже й ознайомимося загальними рисами з кожним періодом творчості Винниченкової, а особливо його першого періоду, пригадавши найхарактеристичніші для цих періодів твори.

17. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ

Безперечно, для сучасного робітничо-селянського читача радянської України найцікавіший є перший період творчості Винниченка, коли він справді наблизився був до творчості пролетарського письменника, коли він був справжнім «виразником неолі й змагань переважно пролетаризованого селянства» та наймитів, як писав про нього один з його дослідників-марксистів Андрій Річицький.

Саме першого періоду своєї творчості Винниченко рішуче повстає проти мертвечини

всяких «сон-городів», проти міщанського, обивательського багна, проти хатніх, шкурних інтересів, що ними тільки й жили «сон-города», проти їхньої громадської й політичної пасивності, млявості, байдужості. Саме цього періоду Винниченко повстає й проти тих культурних і громадських надбань, що ними пишалася тогочасна народницька інтелігенція. Це ж він уперше зліквідував ліберально-народницьку казку про те, що ніби українська нація— «суто мужича», що ніби серед неї немає буржуазії.

Він показав у своїх творах першого періоду, що ця українська буржуазія є й що вона визискує сільську голоту й міських робітників не гірше від буржуазії першої-ліпшої нації. Саме цього періоду творчости Винниченко найгостріше висував соціальні суперечності, відбиваючи в своїх творах поневір'яння здрібнілого, спролетаризованого селянства: наймитів, заробітчан, сільської голоти почасти і робітництва, показуючи початки класової свідомості серед них та їх боротьбу проти буржуазії, проти панів, поміщиків та капіталістів.

18. ПРОТЕСТ ПРОТИ МЕРТВЕЧИНИ «СОН-ГОРОДІВ»

Уже в першому своєму творі «Краса і сила» Винниченко, подаючи клясичний образ «сон-города» — міста, «страшенної пустоти й безладдя», повстає проти його мертвечини. Письменник оголошує бунт проти споконвіч-

ного покою українських провінційальних «сон-городів». Винниченко шукає будь-якого протесту, будь-якого бунту проти цієї мертвечини, хоч би звідки й від кого той бунт виходив би, і знаходить його в сон-городських злодіїв, босяків, частково в сектантів, що боролися тоді проти офіційної церкви — оборонця, як і всяка церква, інтересів поміщиків та буржуазії.

Усе це очайдушні люди, що своєю активністю, яскраво визначеною індивідуальністю, своїм бунтарством проти «святая святих» сон-городу—приватної власності, вигідно виділяються серед обивательського млявого багна. Винниченко прихильно змальовує цих бунтарів. Це зовсім не виродки, вони здорові, фізично сильні, красиві й навіть розумні люди, бо вони бачать, що за сучасного їм політичного ладу крадуть не тільки вони. Поміщики, глитаї, капіталісти, загалом буржуазія краде в селян та робітників, визискуючи їх, а вони—Андрій, Ілько мовляв «відбирають» у буржуазії тільки те, що вона награвувала.

Коли одного з тих злодіїв, Ілька, батько умовляє покинути грабувати та взятися до роботи, то Ілько переказує Андрієві свою розмову з батьком так:

«— Я йому сказав, що тоді буду робити, як буде робити Клейтух, Тартаковський і всі багаті.

— А він?

— «Так вони, каже, не грабують». І я,

кажу, не грабую. «Брешеш, каже. Ти, каже, тим і живеш». Ба ні, кажу, як на те пійшло, то вони самі й грабують, бо деруть і з слабого, і з бідного, — а я з бідного не деру...

— Ну, а батько ж що?

— Та що? «За це, каже, на тім світі з тебе будуть шкуру драть». Еге, кажу, до того світу далеко, а як тут другі деруть, то чого ж я не можу з них подрать».

Так Винниченко протиставить обивательському, сонному животінню, млявості й байдужості акції злодіїв і намагається їх подати як, хоч і досить своєрідний, активний протест, бунт проти основ буржуазного ладу, проти узаконеної експлуатації селянства та робітництва. Винниченко ще не розумів, що ці всі анархічні акції злодіїв, їх індивідуалістичний бунт не в силі не тільки пробити мур панівного ладу, ба навіть не в силі розворушити сонного животіння обивательського багна.

Винниченко ще не розумів, що не стихійний бунт, а тільки соціальна революція спроможна лквідувати визискування селянства від глитаїв та поміщиків. Він ще не розумів, що цю соціальну революцію може зробити тільки індустріяльний пролетаріят разом з організованим пролетаризованим селянством. Це нерозуміння в письменника справжніх шляхів соціального визволення села й провідної, панівної ролі в цьому визволенні пролетаріату, орієнтація його на анархічні елементи, що ніби

мали прислужитися цьому визволенню, залежать від того, що, працюючи над своїм першим оповіданням «Краса й сила», Винниченко ще не розумів досить чітко тих процесів, що відбувалися на селі.

19. ВІДОБРАЖЕННЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЛЕТАРІАТУ

Пізніше, беручи активну участь у революційній роботі спочатку в РУП'ї, що частково орієнтувалася й на сільсько-господарський пролетаріят, а потім активно працюючи в Укр. Соц. Демокр. Спілці та в УСДРП, що так само спиралася на сільсько-господарський, а почасти й на індустрійний пролетаріят; працюючи серед наймитів, заробітчан, а частково й серед промислового робітництва, — Винниченко в дальших творах цього періоду змальовує вже не злодіїв та босяків, а наймитів, заробітчан, сільську голоту, спролетарізоване селянство та почасти робітників.

Відоображаючи сільсько-господарський пролетаріят у таких творах, як «Біля машини» (1902 р.), «Контрасти», «Заручини» (обидва 1904 р.). «Голота» (1905 р.), «На пристані, «Раб краси», «Хто ворог?» (всі 1906 р.), «Кузь та Грицунь» та ін., Винниченко вже розуміє, що справа не в анархічному бунті окремих осіб проти капіталістичного ладу, а в соціальній революції.

Але він, як і вся дрібнобуржуазна революційна інтелігенція з УСДРП, не розуміє, що цю соціальну революцію міг зробити тільки інду-

стріальний пролетаріят, ведучи за собою спролетаризоване селянство. Винниченко в цих творах орієнтується вже не на анархічні елементи, але й не на індустріальний пролетаріят. Він орієнтується тепер на зубожіле селянство, на сільсько-господарський пролетаріят не тільки тому, що вважає його за єдину силу, спроможну добитися соціального визволення, але ще й тому, що ця сила, на його думку, могла добитися і національного визволення. Винниченко вважає, що наймити, заробітчани, загалом сільсько-господарський пролетаріят—учорашні селяни—це справжня українська нація. Це не той зрусифікований індустріальний пролетаріят, що працював по містах і, на думку Винниченка (як і цілої УСДРП), не тільки не міг допомогти справі національного визволення, але ще й міг їй зашкодити.

Саме від цих поглядів Винниченка, його національних тенденцій і залежить те, що й цього першого періоду його творчості, періоду найближчого наближення до пролетарської літератури, ми не знайдемо в його творах великих картин з життя індустріального пролетаріату. Він в найбільш революційних творах обмежується тим, що змальовує тільки життя сільсько-господарського пролетаріату. Але життя, побут і настрої наймитів, заробітчан, їх прагнення й боротьбу з визискувачами, початки класової свідомості серед них Винниченко змалював, як справжній письменник-революціонер, письменник-соціаліст.

Чи не в кожному з перелічених творів Винниченко показує картини, що їх на початку ХХ ст. можна було спостерігати на кожній пристані, на кожному вокзалі, на кожному битому шляху. Великі, більші чи менші, групи обідраних, брудних, голодних, потомлених людей, що терпляче—в спеку й під дощем, удень і вночі—або чекають на дешевий пароплав чи потяг, щоб їхати кудись, світ-заочі, на заробітки або, потомившись в далекій дорозі, відпочивають, сидячи просто в поросі на шляху та «обходять себе трохи», знищуючи нужу.

«Хто вони? Хто ці засмалені, потомлені люди, в цих брудних сорочках, босі, в полатаній одежині, з цими несмілими очима, які так жадно дивляться на гнилі ковбаси, на смердючу рибу? Хто ці люди, яких так обережно обминають ті чистенькі панки в легеньких капелюхах, наче бояться доторкнутись до їхніх запорошених сорочок і важких клунків. Хто вони?

Це заробітчани. Це ті, котрих випихає з себе село, котрі більше непотрібні йому.

Обкрадені, обідрані тими, хто має силу обідрати, вони йдуть продавати себе, свою силу, своє здоров'я, своє тіло, сором, любов; вони йдуть найматись до ситих, розпутних, ледачих людей, які мають землю, гроші, але

які не обробляють цієї землі, бо мають другу роботу: їсти, пити й розпутничати.

Ці засмажені стомлені люди є ті, котрим усі говорять «ти», котрих усякий поліцей строго зупиняє і з важністю говорить:

— Стой! Кудя ідьош?.. Що несьош? На заробітки? Какиї заробітки? Говори голосней!.. У, мурло!.. Пошли вон!..¹⁾

І вони ідуть. Ні материні сльози, ні сила привички до рідного краю, ні кохання, ні дружба, ні тихий гай, ні місячна ніч — ніщо не може встояти проти страшного голосу нужди. (Опов. «На пристані»).

Винниченко змальовує, як ці, окрадені від панів і глитаїв, голодні, фізично знесилені, морально принижені від усяких підпанків, забиті, несміливі заробітчани, довго блукають по просторах України, шукаючи будь-якої роботи. Роботу їм не завжди щастить найти й вони часто-густо змушені повертатися додому ні з чим. Ось як розповідає про свої митарства один заробітчанин в оповіданні «Контрасти».

«—Хм... роботи... — посміхається чоловічок і починає оповідати, як вони два тижні вже блукають од економії до

¹⁾ І вони йдуть, ці люди; вони повинні йти, бо жадний, як їхні очі, голод, з'їсть їх; вони повинні продати себе, бо дома жде їх невиплачена дань „обществу“ ждуть оцінщики, ждуть земські, урядники, холодна, тюрма.

економії, з міста в місто й нігде не можуть знайти роботи.

— Літо, господь його святий зна, — випало неврожайне. Хліба висохли, згоріли, скрізь вправляються своїми руками. Що було грошенят з дому, з'їли, а тепер хоч живим до бога лізь. Думалось, хоч погорюємо літо, та все таки принесемо додому якусь копійку, чи за землю запластити, чи себе прохарчувати. А тепер отаке. Хоч сядь та плач...

— Ось, зраня й макового зерна в роті не було, — люди вкрай поприставали. Доросле то ще так-сяк теліпается, а молоде зовсім припало до землі. Як не знайдемо ще тут роботи, то вже й господь святий зна, що його думати далі»...

Коли ж заробітчанами і пощастить нарешті знайти роботу, то вони з неї не мають великої користи. Пани, глитаї по своїх економіях страшенно експлуатували, визискували наймитів, примушували працювати од зорі до зорі, платили за цю працю копійки, годували погано:

«...Ми стали помічати, — оповідають заробітчани в оповіданні «Кузь та Грицунь», — що економія почала робити деякі зміни в наших харчах. Давала вже не три рази гаряче, а тільки два, а то й раз на день. Замість хліба, який можна жувати, стали давати такий, що

його треба було днів на два покласти в воду перед тим, як їсти».

21. БОРОТЬБА ЇХ З ВИЗИСКУВАЧАМИ

Усі ці знущання, неможливі умови праці спричинялися до того, що навіть несміливі, темні, забиті, звиклі до всяких умов роботи заробітчани не могли стерпіти й починали подумувати про боротьбу за людські умови праці. Блукаючи по всій Україні, по містах, вони бачили, як у таких випадках робили промислові робітники, бачили організовані робітничі страйки. Вони й собі почали організовано, від імени всіх наймитів вимагати покращення умов роботи, а коли їх справедливих вимог не задовольняли, то організовано всі разом кидали роботу.

У тому таки оповіданні «Кузь та Грицунь» Винниченко змальовує один з епізодів цієї організованої боротьби заробітчан із своїми визискувачами. Усі наймити цілої економії, не дочекавшись покращення умов праці та харчів, вирішили піти з економії й прийшли до контори по розплату:

«Нас ждали. Управляючий, двоє черкесів, таборні й прикажчик. Вони теж посміхалися, дивлячись на нас. Черкеси, граючись, хльоскали себе нагаями по ногах...

...Не бажаючи довго балакати, він (заробітчанин Кузь) коротко та ясно заявив управляющому, що ми хочемо забрати свої

пашпорти, взяти рощот і йти собі з цієї економії...

Управляючий вислухав, байдуже й хмуро подивився на нас і став казати, що за бунти тепер по головці не гладять, що ми забастовщики, що ми слухаємо усяких пройди-світів, що він нам добра бажає, а через те радить нам не слухати пройдисвітів, послу-хати його та йти в поле, бо вже нерано:

Але ми знову сказали, що ми хочемо їсти по-людському, а коли нам так не дають, то ми підемо собі кудись в інше місце.

Управляючий знов вислухав і похмуро озирнувся до черкесів. Ті зараз же підійшли ближче. Прикажчик посміхнувся, а ми стали тісніше...

— Так усі хочете забирати пашпорти? — спитав управляючий.

— Усі... усі...

Але управляючий не хотів далі слухати.

— Рощоту не буде. А пашпорти завтра... От і все!

— Позвольте! Так не помагається... Ето виходить уже грабіж... Ето чистий грабіж, і більше...

Але не встиг докінчить. Управляючий весь одразу налився кров'ю, підскочив до Кузя, розмахнувся і з усієї сили вдарив його по лиці.

— Грабіж?! Ось тобі грабіж! Вон, сукин син! Женить його нагаями, бунтовщика!

Але в цей мент трапилось щось таке, чого вже ніхто не ждав. Як тільки ляснула рука по лиці Кузя, Гридунь весь стрепенувся, зірвався з місця і, підскачівши до управляючого, схопив його за барки, несамовито закричав:

— Сво-о-лоч! За що б'єш! Роцот давай! Січас давай роцот!..

Управляючий аж назад посунувся од його, а черкеси так і стрибнули вперед. Але тут піднялась така буря, що й управляючий, і черкеси, і прикажчик вмент опинились у конторі і двері приперли за собою». Винниченко змальовує, як це поневіряння наймитів на заробітках по панських економіях, визискування їх, усякі й усілякі знущання, нелюдські умови праці, що були справді новою панщиною, новою капіталістичною неволею, — як усе це викликає зненависть у заробітчан до панів та всяких визискувачів. Ось якою зненавистю запалився до них заробітчанин Трохим з повісти «Голота»:

«— Жаліти їх? У-у-у!! — зашипів він раптом з невимовною, скаженою, дикою ненавистю. — Не жалій!.. Чуєш, Маринко! Не жалій ніколи. Нікого не жалій з їх, бо ніхто тебе не жаліє... Гризи їх, проклятих, одгризайсь, кусайсь. А не жалій!».

22. ЗАРІДКИ КЛАСОВОЇ СВІДОМОСТІ В ЗАРОБІТЧАН

Отак заробітчани, переконавшись на власному досвіді, чого варта «вільна праця» по

панських економіях та куркульських господарствах, по сахарнях та цегельнях, потроху усвідомлювали свою клясовість. Старі заробітчани, «попечені» вже від поліцаїв, жандарів, черкесів, у тюрмах, передавали свій клясовий досвід молодшим, навчаючи клясової зненависті проти одвічних гнобителів і визискувачів.

Цей довгий досвід поневірянь і боротьби скупчувався в діда Юхима, сторожа економії, з тієї ж повісті «Голота». Початки клясової свідомості заробітчан дід Юхим тільки на старості додумався об'єднати в якусь систему клясової моралі «голодрабців», хоч систему досить своєрідну. Дід Юхим прожив у наймах увесь свій вік:

«Жив, робив... а для чого жив, на що робив, те й сам тобі єврейський рабин не скаже. От 65 літ маю, а спитай мене, що я заробив собі? Калаталку. (Він хитнув головою). А все, що дурний був. Ех, вернись мені літа мої! Ге! Наплював би я тому в вічі, хто сказав би мені, що себе забувати треба, що за свою долю битись — гріх. Я б йому сказав би!..»

От якого висновку дійшов дід, проживши свій довгий вік. Він бачить, що й життя інших, ще молодих заробітчан, іде тим, єдино-можливим для них шляхом, хоч як вони там пручаються й намагаються зійти з нього, і дід навчає хлопців та дівчат:

«—Ну, а ти, а я, а ми всі тут? Та ж ху-доба та й годі. Зранку до вечора,

з малечку до сивого волосу тиняєшся по наймах, з роботи не вилазиш, та й ще й радий, що з голоду, не здихаєш. А разом з тим і Маринка, і ти, і я — люди... Понімаєш: не худоба, а люди. О!.. А чого? Бо ти ще бога маєш... О! А не вір у бога, і виходить, що ти ні котрої різниці з волом або конякою не маєш. А це вже зовсім... обидно. От багатому — друге діло. Багатому панові бога не треба. Нащо панові бог? Йому й так видно, що він не коняка. Він собі знає й бачить на кожному місці, що він людина, бо живе не так, як худоба. Од того то пани так і не дуже то вірять у бога. А нашому братові треба вірити, треба держатись за бога, бо як одірвешся, то й — будеш: що ти, що віл — усе одно. А віриш — воно якось і терпиться легше. Все таки людина, значить, і ти для чогось здався».

Від такого розуміння релігії богів, справді, не дуже пощастить. Дід бачить, що в умовах нової капіталістичної неволі його життя й життя всіх заробітчан зовсім нічим не відмінне від життя худоби. Щоб, хоч будь-чим відрізнитися від цієї худоби, дід, а з ним і всі заробітчани згодні вірити не тільки в бога, але хоч і в чорта. Вони хочуть бути людьми, почувати себе вищими над худобу, хочуть у щось вірити, на щось надіятись, а в що саме вірити, то вже справа не важлива. Вони ще вірять у бога, бо цю віру втовкмачували їм віками,

але незабаром вони й бога зовсім викинуть, бо замінять його на клясову свідомість.

І молодші заробітчани вчилися в діда початкам клясової свідомости. Ось наймит Трохим, що горить клясовою зненавистю до визискувачів, але ще не може знайти своєї відповідної «точки», надання своїх сил і звертається до діда Юхима порадитись:

«—Ех, діду! — вмить спалахнув якось дико Трохим і з силою вдарив кулаком по столі. — Давить мене тут... Горить... (показав на груди). Вогнем пече! й сила є, а точки нема...

— Х-м!..—розвів руками Юхим.—Точки?.. Точку, хлопче, не знайдеш зразу. Багато треба сліз ковтнути, багато крові пропустити, щоб твердо стати на свою точку. А ти чоловік попечений, уразливий. Сам кажеш, горить у тебе; тобі не покажеш. Сам шукай та шукай не поза собою, не шукай у чужих, бо в чужих і правда чужа. А коли голодрабець, у голодрабця й правди шукай».

«По-панськи одно гріх, а по-мужицьки—друге». «І ти гола, і він голий — значить, і правда одна у вас»... «А чия сила, того і правда». «А нашого брата... попеченого... понімають треба. А таких попечених багато розвелось тепер. Перше то й не чути було, щоб чоловік вік свій тинявся від економії до економії. А тепер? І-гі-гі».

23. СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТИ

Отже, першого періоду своєї творчості, періоду першої революції 1905 року, Винниченко в своїх творах дав яскраву художню картину життя та прагнень однієї з рушійних сил революції—сільсько-господарського пролетаріату: наймитів, батраків, заробітчан та збезземельного селянства. Письменник показав яскравими, художніми образами не тільки побут заробітчан, він гостро висував усі соціальні суперечності тогочасного села, показав злидні, поневіряння й страждання заробітчан, показав повільне наростання в них спочатку глухого невдоволення, а потім обурення проти соціального гніту, наростання зненависти проти своїх гнобителів та визискувачів; показав боротьбу їх з буржуазією та зарідки в заробітчан клясової солідарності, клясової свідомості, показав, як у них почала народжуватись хай ще примітивна, своєрідна, трохи наївна, але клясова мораль, клясова філософія «голодрабців».

Винниченко першого періоду своєї творчості був справді виразник неволі й змагань сільсько-господарського пролетаріату, утвореного розвитком та зростом на Україні аграрного капіталізму. Він був справді виразник шарів суспільства доби першої революції, стихійний соціяліст — письменник, що в своїх творах показав моральну нікчемність і розклад буржуазії, ненажерливість куркульні та хижацтво поміщиків.

Отже, соціальне значіння першого періоду творчости Винниченка, насамперед, те, що він відобразив життя й боротьбу сільсько-господарського пролетаріату, наростання в ньому класової свідомости та зліквідував народницьку казку про безбуржуазність української нації.

До цього ще треба додати, що Винниченко зліквідував старе народництво в українській літературі. Змальовуючи життя заробітчан, він не ідеалізував їх, не намагався показати їх кращими, як це робили, змальовуючи селян, його попередники письменники-народники. Винниченко показав заробітчан, такими, які вони були, він не боявся показувати їх негативних рис, не заплющував очей на їхні, іноді негарні, вчинки, не уникав натуралістичних описів з їх побуту, їх «занозистих» висловів тощо.

Характеристично, що деякі представники занадто цнотливої народницької інтелігенції відмовлялися навіть мати в себе вдома, в своїх власних бібліотеках, Винниченкові твори, вважаючи їх за «непристойні».

IV. ЗАНЕПАДНИЦЬКИЙ ХАРАКТЕР ДРУГОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТИ ВИННИЧЕНКА

2^а. НАЙХАРАКТЕРИСТИЧНІ РИСИ ЦІЛОЇ ТВОРЧОСТИ ПИСЬМЕННИКА

Відзначаючи позитивний і соціально цінний характер творчості Винниченкової першого періоду, не треба забувати, що вже у цьому періоді можна спостерігати зарідки, тенденції найхарактеристичніших рис цілої творчості Винниченка; він їх широко розгорнув у дальших етапах, а саме: проблем психологічних, статевих, моральних, національних тощо.

Наприклад, уже в деяких оповіданнях першого періоду («Краса і сила», почасти в повісті «Голота» та в інших) письменник ставить проблему моралі, проблему психологізму намічає в опов. «Раб краси» та в інших творах, у багатьох оповіданнях не обминає статевої проблеми тощо. Щождо національної проблеми, то певні тенденції можна вбачати хоча б у тому, що письменник, будучи за члена УСДРП, вважаючи себе за марксиста, свідомо

відбиваючи в художніх творах свої політичні переконання — не висвітлив достатньою мірою основної, головної рушійної сили революції — індустріального пролетаріату, вважаючи, що цей зрусифікований пролетаріат нічим не зможе допомогти «рідній національній справі», «національному визволенню».

В усякім разі не треба забувати, що Винниченко і першого періоду своєї творчості не був та й не міг бути справжнім пролетарським письменником через свою дрібнобуржуазну суть. Не треба забувати, що за виразника недолі й змагань сільсько-господарського пролетаріату він був тільки певний час, саме за доби наростання першої революції, піднесення робітничого руху, великої популярності марксизму, що ним, на короткий час, захопилося багато української дрібнобуржуазної революційної інтелігенції. Тоді серед цієї інтелігенції марксизм був за своєрідну моду. Отже, віддав данину цій моді в своїй художній творчості й дрібнобуржуазний інтелігент письменник Винниченко.

25. ДРУГИЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ І ХАРАКТЕР ЙОГО

Коли ж по розгромі першої революції 1905 року, за доби реакції, багато тієї інтелігенції скотилося у ворожий пролетаріатові табір, коли вся вона була просякнута занепадництвом, то й Винниченко, хоч і вважав себе за марксиста, але попри все це в художній

творчості був уже виразником не сільсько-господарського пролетаріату, а цієї занепадницької, міщанської, дрібнобуржуазної інтелігенції.

Це підтверджує, що Винниченко не був переконаний виразник сільсько-господарського пролетаріату. Він плів за течією, він не зміг устояти проти течії занепадництва дрібнобуржуазної інтелігенції за доби реакції. Зійшов на деякий час із політичного кону розгромлений від реакції пролетаріат разом із спролетаризованим селянством, вийшли вони з інтелігентської моди — покинув їх і Винниченко, але покинув не тимчасово, а вже назавжди. Отже другого періоду творчости Винниченко стає вже типовим письменником буржуазно-революційної інтелігенції з усіма властивими їй настроями: занепадництвом, хоробливим психологізмом, смакуванням статевих проблем і т. ін.

Хоч Винниченко й дав за цей період кілька творів, присвячених революційним подіям 1905 року («Дисгармонія», «Салдатики!», «Купля» та інші твори), але всюди він вже відходить від соціальних проблем. Хоч у цих творах і змальовується побут революційної інтелігенції, перебування її по тюрмах, на заслані, в еміграції, хоч тут і змальовується партійну роботу революціонерів, їх життя в запіллі, організацію страйків і т. і., але все це тепер править для Винниченка тільки за тло, де він розгортає проблеми психологічні, статеві, моральні, національні.

Ось, прикладом, оповідання «Купля», що написав Винниченко 1909 року. У ньому змальовано епізод з революційних подій 1905 р. Якась терористична організація вирішила спалити садибу поміщика. У члена цієї організації був син того поміщика. Щоб показати себе «героєм», щоб привернути до себе революціонерку Іру — теж члена організації, щоб купити її любов, цей терорист іде й підпалює маєток своїх батьків і тим заслуговує любови революціонерки.

Отже тут, справді, підпал поміщицького маєтку, як певний революційно-терористичний акт, править тільки за тло для розгортання статевої проблеми, для розв'язання питання, чим можна купити жіноче кохання. І з'ясовується, що це кохання можна купити, або зробивши певний «героїчний» вчинок, або просто за гроші. Щоб довести це, Винниченко виводить в оповіданні ще другу пару — злодія і повію. Злодій домагається кохання в повії, але вона вимагає за це п'ять карбованців. Злодій іде красти, добуває п'ять карбованців і купує кохання в повії.

Що Винниченко хотів показати в оповіданні зовсім не епізод з революційних подій, а розв'язати проблему куплі жіночого кохання, змалювавши два випадки цієї куплі, — підкреслює він сам, назвавши оповідання «Купля». Зрозуміло, що в цьому

оповіданні, написаному на спеціальну статеву тему, Винниченко не обійшовся без смакування статевих переживань у своїх «героїв».

«Іра зразу повернулась. Повернулась, хитнулась і вмент обхопила мене за шию, притулилась, і, пам'ятаю, що по лиці по моїм пройшли гарячі губи, знайшли мої, в серце мені стукнуло, в голові захитався туман, ноги болюче-солодко защеміли, тіло все напружилось чимсь дивним, гарячим...

Коли я, нарешті, підвів голову з грудей Іри і розплющив очі, круг нас уже зовсім світало. Іра похапцем і соромливо накрила ноги сукнею і теж сіла. Сіла, сперлась одною рукою об землю, другу поклала на плече моє й несміло зазирнула мені в лице.

— Ти любиш мене? — тихо-тихо прошепотіла. І чогось мені стиснуло серце.

— Люблю, Іро...

— Герою мій... коханий!..».

Тогочасна російська марксистська критика оцінювала другий занепадницький період творчости Винниченка гостро негативно. Ось, прикладом, як оцінював оповідання «Купля» більшовик-ленінець М. Ольмінський у статті, надрукованій у більшовицькій газеті «Звезда», в числі за 11 червня 1911 року. М. Ольмінський писав, що це оповідання «господин» Винниченко написав, щоб довести п'ять істин:

«Первая. Что вор и революционер — величины тождественные.

Вторая. Что проститутка и революционерка — величины тождественные.

Третья. Что все девушки — продажные особы: «без купила к девке не лезь».

Четвертая. Что в России революция произошла по той причине, что кавалерам желательно было испытать, как «в ногах защемило», а девушки за это удовольствие запрашивали шальную цену (быть «героем»).

Пятая. (Вытекающая сама собой из первых четырех). После революции наступило успокоение, потому что девицы стали покладистей и берут дешевле».

27. ПРОБЛЕМА МОРАЛІ

У таких творах, як «Чесність з собою», «Рівновага», «Базар», «Щаблі життя», «Великий Молох», «Записки Кирпатого Мефістофеля» та багатьох інших, Винниченко відображає переважно життя й побут дрібнобуржуазної інтелігенції, що раніше була за революцію, а тепер за доби реакції перетворилася на ренегатів, зрадників, шкурників. Тепер ця інтелігенція вважає свою попередню революційну роботу за «гріхи молодости» і за всяку ціну намагається виправдати своє соціальне й моральне банкрутство, свою цілковиту деморалізацію визволенням свого тваринного «я» з-під влади всяких «молохів», вважаючи за них тепер революцію, соціалізм, пролетаріят, маси і все те, за що вона раніше боролася.

У цих Винниченкових творах багато автобіографічного елемента, бо він сам разом з усією дрібнобуржуазною інтелігенцією пройшов той же шлях. Тепер у цих творах Винниченко проповідує індивідуалістичну мораль «чесности з собою», мораль глибоко занепадницьку і в суті буржуазну. Разом з дієвими особами своїх творів Винниченко прагне до внутрішньої гармонії волі, почуття та розуму, не спиняючись перед антисоціальним характером її. Він тепер бачить в людині тільки протисоціальне, тільки звіра, вважає людину за певний біологічний тип, що культивує своє тваринне «я»:

«Життя нам дало два закони: піддержуй себе і піддержуй своє потомство», — так говорять тепер Винниченкові герої і, крім цих законів, нічого не хочуть знати. Якже для підтримання свого потомства їм доводиться забути свої попередні переконання, погляди на мораль, піти проти громадських і суспільних інтересів—вони перед цим ніяк не спиняються:

«Плювають мені на те, що хтось, хоч би це була сама людськість, человечество, вважали це не моральним. Коли я сам із собою в гармонії, коли і воля, і розум, і серце—все разом штовхають, тягнуть мене кудись і те, що я зроблю, одобряють усі три, тоді я роблю морально, хоч би я і вбив чоловіка». («Великий Молох»).

Оце й є тепер їх моралью «чесности з собою», моралью буржуазною, глибоко-

індивідуалістичною, антисоціальною, основою на тваринному «я»:

«Моральне в книжках та в головах філософів, які сидять і видумують системи моралі; і хоч ти собі «усвой» двадцять систем розумом, а твоя мораль буде така, яку тобі дали століття і тисячоліття. Мораль твоя — в крові твоїй, у нервах, температурі, в скорості обміну речовин у твоєму організмі». («Великий Молох»).

Ця мораль веде колишніх дрібнобуржуазних революціонерів до тваринного життя, але це їх зовсім не лякає, навпаки, вони задоволені з того:

«Ну да, я — животное й ти — животное, і що ж з того? І коли вже перестануть лякати цим?! Думаєш, як люди наробили собі всяких цяцьок, вроді філософії, машин і т. інш., так і перестали бути самими собою? Животні все одно. Да! Нічого в цьому поганого нема, щоб ти знала».

(«Щаблі життя»).

Як вигідно виділяється на тлі цієї занепадницької, тваринної моралі високо розвинених інтелігентів, колишніх революціонерів, хоч і не стала ще, як слід не усвідомлена, трохи наївна, мораль заробітчан, висловлена з уст діда Юхима! Вони ладні були вірити хоч у бога, хоч у чорта, аби чимбудь відрізнятись від тварини, аби якось стати над твариною!

Поруч із проблемами психологічними, ставними та моральними велику увагу приділяв Винниченко проблемам національним, присвятивши їм багато творів другого періоду: «Посвій!», «Божки», «Хочу!», «Співочі товариства», «Уміркований та щирий» та інші.

Національне питання — це ніби основна й головна тема, що висвітлює Винниченко на протязі всієї творчості, знов і знов до неї повертаючись, ніколи її не забуваючи навіть у творах, написаних на інші теми. Та коли першого періоду своєї творчості в таких оповіданнях, як «Хто ворог?» та інших, він в розумінні національного питання наближався навіть до пролетарського погляду, то в другому періоді він щораз далі відходить від цих позицій, висвітлюючи національне питання вже цілком у дусі дрібнобуржуазного націонал-демократизму, а в третьому періоді своєї творчості, вже за часів Жовтневої Революції, і зовсім скочується до одверто контрреволюційного, зоологічного шовінізму.

У перелічених Винниченкових творах читач знайде цілу галерію українських націоналістів і шовіністів: глитаїв, поміщиків, буржуазію, представників націоналістичної дрібнобуржуазної й буржуазної інтелігенції тощо, починаючи від «божевільного» Недоторканого («Уміркований та щирий»), що, навіть попавши до тюрми, вигукував: «Геть, чортова кацапня, з наших українських тюрем», і кінчаючи най-

огиднішою фігурою колишнього революціонера, члена УСДРП, а за доби реакції організатора української шовіністичної буржуазної партії — Миколи Водосвятського.

Ось один із героїв Винниченкових цього періоду — Пампущенко з роману «Божки»:

«Після того, як вигнали його з університету, він уже нічого не читав ні на одній мові, крім української. Коли йому радили прочитати якусь цікаву книжку, то він перш усього питав:

— Українська?

— Ні, але...

— Ну, то плював я на них!..—Знайомих, крім українців, у нього не було. Всякий, хто заговорював до нього не по-українському, міг сміливо рахувати на грубу й ворожу відповідь. Сам Пампущенко ні до кого не звертався ніяк, як тільки по-українському. Чи на пошті, чи в ресторані, чи в редакції руської газети, з приватними особами й чиновниками, скрізь і завжди він говорив тільки по-українському.

— На українській землі, хай по-українському й розуміє, чортяка йому в черево».

Ці Недоторкані, Пампущенки ще ніби тільки націоналістичні романтики, мрійники, але разом з ними Винниченко змальовує чимало типів націоналістичних діячів, організаторів шовіністичних течій, угруповань, партій. Чи не найяскравішою, найтиповішою фігурою серед них є Микола Водосвятський в романі

«По-свій!». У цьому романі Винниченко, як член націоналістичної УСДРП, художньо відтворив боротьбу своєї партії проти партії більшовиків-ленінців.

УСДРП в особі шовіністів Л. Юркевича, Дм. Донцова та інш. 1913—1914 р.р. нападала на Сталіна, Леніна та інш. більшовиків-ленінців, обвинувачуючи їх у тому, що вони ніби тільки на папері визнавали самовизначення націй, а насправді ніби вони були учасниками тих національних утисків пригноблених націй. Насправді ж УСДРП підмінювала робітничий рух рухом націоналістичним, шовіністичним, і коли Сталін і Ленін викрили цю політику УСДРП, тоді Юркевичі, Донцови і К-о не находили слів, як би найгірше вилаяти їх, а з ними й усіх більшовиків-ленінців, називаючи їх фанатиками, сектантами, єзуїтами, реакціонерами і т. ін.

Характеристично, що ті ж самі обвинувачення російських «товаришів» (читай т.т. Сталіна, Леніна й інших) у тих же майже виразах Винниченко вкладає в уста шовініста, колишнього члена УСДРП—Миколи Водосвятського в романі «По-свій!», надрукованому саме 1913 року в журналі УСДРП «Дзвін», поруч із статтями Юркевича, Донцова й інших:

«Ці «товариші»—чорт би їх побрав!—вигукує Водосвятський,—гірше всяких чорносотенців. Чорносотенці принаймні одверто говорять: «Не пущай і баста!». А «товариші»—ні, вони на підставі соція-

лізму, на підставі наукових даних, з гуманних міркувань—«не пушають». Що скажеш, ні? Не вони з нами поводитись завжди, як із шовіністами, не вони закликали боротися з нами, хоч ми розривалися перед ними, рачки лазили перед ними, благали вислухати і повірити, що ми теж соціалісти, що ми собі тільки, мовляв, сміємо думати, що до українського народу — чи пролетаріату того — треба звернутись на його рідній мові? Що вони нам на це? Та в мене з сорому вуха горять, коли я згадую, як вони, ці «товарищі», глузували з мене за моє «хахломанство». Ще сміють не уки паршиві патякати про науку! Самі шовіністи до останнього нігтя, а нам сміють закиди робити. А як же: коли хахли відділяться, великий руський народ не буде вже такий великий. «Товарищі!». «П а д л ю к и!».

29. ТРЕТІЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ

Отже, Винниченко справді наскрізь політичний письменник. У всій своїй творчості він художньою формою відбивав свої політичні переконання та переконання своєї партії. Але чи не найяскравіше цю рису його творчості можна простежити саме на тому, як він у своїх творах висвітлював національне питання.

Коли після Жовтневої Революції УСДРП скотилася до одвертої, неприхованої націоналістичної контрреволюції, до збройної боротьби проти Радянської влади, Винниченко—член

УСДРП, Голова Генерального Секретаріату Центральної Ради, а потім голова петлюрівської Директорії — пише одверто контрреволюційні твори. У драмі «Між двох сил» та в повісті «На той бік» він одверто виступає проти пролетаріату, проти робітничо-селянських мас, насичуючи ці твори всякими наклепами на трудящі маси, підносячи національний «героїзм» петлюрівщини.

У цьому третьому, пожовтневому періоді творчості, Винниченко остаточно й цілковито капітулює перед буржуазною психологічною Європою. Його великий, на три томи, фантастичний, утопійний роман «Соняшна машина» (1924 р.) — найкращий тому доказ. Роман — задуманий у Винниченка дуже широко, дія відбувається по всіх країнах Європи й чи не по всіх країнах світу. У романі беруть участь понад п'ятдесят дієвих осіб, що з ними на сторінках трьох томів трапляється багато пригод.

30. «СОНЯШНА МАШИНА»

У романі змальовано, — як винахід соняшної машини, що дозволяє дуже легко кожній людині виробляти собі, скільки завгодно, соняшного хліба — робить цілу революцію і знищує капіталістичний лад. Соняшну машину винайшов молодий учений. Разом з ним інші «сонцеїсти» — буржуазні інтелігенти, колишні терористи, колишні капіталісти й монархісти починають будувати новий суспільний лад сонцеїстів, ніби зовсім забувши про свої мину-

лі соціальні привілеї, про минулу клясову боротьбу поміж себе.

Отже, в цьому романі Винниченко дійшов до того, що цілу соціальну проблему, соціальну революцію, що тільки й здатна повалити капіталістичний лад в Європі й привести до нового ладу—поставив у залежність від окремих геніяльних осіб, озброєних останніми досягненнями науки й техніки. Винниченко намагається переконати читача, що колектив, робітничі маси—це тільки людська юрба, нездатна сама йти вперед, що вона може йти тільки за геніяльними особами; що тільки ці генії можуть проторювати нові шляхи й вести юрбу за собою. Не колектив, не пролетаріят і навіть не буржуазія, а тільки геніяльні одиниці здатні, на думку Винниченка, ошчасливити людство, зліквідувати клясову боротьбу, привести до сонцеїзму.

Це вже, справді, є повна капітуляція перед буржуазним світом. Винниченко цим романом допомагає буржуазії затушувати соціальну проблему, заховати соціальні суперечності та клясову боротьбу, вигадати всякі, ніби чоловіколюбні, гуманістичні теорії, вигадати всякі ліки від клясової боротьби. Адже це буржуазія намагається довести, що й капіталіст, і робітник—насамперед люди, а тому вони мусять «по-людському», лагідно, мирно, без клясової боротьби домовитися про своє співробітництво в умовах капіталістичного ладу, що, як запевняє вона, існуватиме вічно.

V. СОЦІАЛЬНЕ Й ХУДОЖНЄ ЗНАЧЕННЯ ВИННИЧЕНКОВОЇ ТВОРЧОСТІ

31. СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ

Пролетаріят і радгоспно-колгоспні маси України й цілого СРСР, будуючи соціалізм, неупинно розгортаючи національно-культурне будівництво, будують нову, соціалістичну, пролетарську культуру. Культуру національну формою, але інтернаціональну змістом. Цю культуру творить пролетаріят цілого СРСР і кожної Рад. Республіки своєю рідною мовою: російською, українською, білоруською, грузинською, вірменською, татарською і т. і., але всіма мовами творить культуру єдину, пролетарську, інтернаціональну, що допомагає пролетаріатові кожної Рад. Республіки й пролетаріатові цілого СРСР будувати соціалізм.

Але як твориться ця пролетарська культура? Володимир Ільїч Ленін говорив, що:

«Пролетарська культура не вискочила невідомо звідки, вона не видумана від людей, що називають себе фахівцями в пролетарській культурі. Це все чистісінька нісенітниця. Пролетарська культура має стати закономірним розвитком тих запасів знан-

ня, що його людство виробило під тиском капіталістичного суспільства, поміщицького суспільства. Без ясного розуміння того, що тільки точним знанням культури, створеної від усього розвитку людства, тільки переробленням її можна будувати пролетарську культуру — без такого розуміння нам цього завдання не розв'язати».

Отже, для творення української пролетарської культури певною мірою можна й треба використати найкращі зразки творчості такого видатного письменника, як Винниченко. Але треба твердо пам'ятати, що до його творчості, як і до творчості кожного письменника, як і до цілої культурної спадщини попередніх поколінь, треба ставитися критично. Треба з неї брати тільки те, що може піти на користь пролетаріатові, що справді може бути за матеріал, що його, відповідно переробивши, можна використати в будівництві пролетарської культури, в будівництві соціалізму.

Отже, пролетаріат і радгоспно-колгоспні маси України, одкидаючи в Винниченковій творчості його націоналізм, проблеммайстерство: захоплення його нездоровим психологізмом, його смакування статевих переживань, його індивідуалістичну, буржуазну мораль «чесности з собою» — зможе певною мірою використати творчість Винниченка й насамперед творчість його першого періоду. І це використання можливе й потрібне особливо тепер, за доби реконструкції цілого народ-

нього господарства, доби знищення куркульні як кляси на базі суцільної колективізації, доби надзвичайного загострення класової боротьби.

Широкі, яскраві, художні картини життя й боротьби сільсько-господарського пролетаріату в умовах капіталістичної неволі, що їх дав Винниченко в своїх творах, можуть ще й тепер прислужитися особливо радгоспно-колгоспному пролетаріатові, бути для нього за яскраву ілюстрацію, нагадувати, що несе з собою повернення поміщиків і капіталістів, що його так домагалися й домагаються всякі націоналістично-шкідницькі організації, як прикладом недоброї пам'яті Союз Визволення України (СВУ) та багато інших.

Отже, саме в цьому й є соціальне значення Винниченкової творчості, особливо першого періоду.

32. ХУДОЖНЄ ЗНАЧЕННЯ

Треба ще відзначити й художню вагу Винниченкової творчості. Навіть побіжно ознайомившись з його творами, читач переконується, що перед ним справжній майстер, художник, уміє надати своїм творам дійсно художньої форми, вдало може використати всі найрізноманітніші художні засоби, всі багатства української мови, щоб справити на читача найбільше враження, вплинути на його, захопити, переконати.

Оборонці «чистоти» української мови обвинувачували Винниченка в тому, що він зни-

жує» українську літературну мову, що він «за-
смічує» її, вводячи до своїх творів окремі інди-
відуальні мови своїх численних дієвих осіб,
представників усяких соціальних верств. Але
як письменник-реаліст, що намагався в своїх
творах, особливо першого періоду, найближче
підійти до дійсності, до справжнього життя,
Винниченко не вважав за можливе виправляти
мову своїх дієвих осіб, надавати їй загально-
літературного характеру. У його творах селя-
нин розмовляє селянською мовою, інтелігент—
інтелігентською, а якийсь куркуль, що пнеться
в «пани» — покрученою «панською» мовою.

Як письменник-реаліст, Винниченко нама-
гався змалювати життя так, яке воно було,
так, яке він його бачив. Він не підкрашував
навмисне дійсності, не намагався, прикладом,
заробітчан або глитаїв показати кращих, ніж
вони були насправді. Він показував селян,
сільсько-господарський пролетаріят, заробіт-
чан, не ідеалізуючи їх, не підфарбовуючи їх,
як це, наприклад, робили письменники-народ-
ники. Він показав, що справжнє, дійсне життя
справжніх наймитів, заробітчан з усіма їх нега-
тивними рисами можна змалювати в худож-
ньому творі й до того змалювати художньо, не
погіршуючи, не зменшуючи його художности.

Саме в цьому знищенні попередніх тради-
цій письменників-народників, що ідеалізували
селян і їх життя, і є, насамперед, художнє зна-
чення Винниченкової творчости, особливо
першого періоду.

ХУДОЖНІ ТВОРИ В. ВИННИЧЕНКА.

Повісті, оповідання й художні нариси:

Краса і сила. — Заручини. — Контрасти. — Антрепренер. Гаркун-Задунайський. — Голота. — Біля машини. — „Міміий господин.“ — Дим. — Темна сила. — Хто ворог? — На пристані. — „Уміркований“ та „Щирий“. — Раб краси. — Малорос - європеець. — Голод. — Честь. — Ланцюг. — Момент. — Глум. — Рабини справжнього. — Записна книжка — Купля. — Кумедія з Костем. — Щось більше за нас. — Зіна. — Дрібниці. — Студент. — Кузь та Грицунь. — Таємна пригода. — Чудний епізод. — Тайна. — Історія Якимового будинку. — Промінь сонця. — Федько - халамидник. — Маленька рисочка. — Чекання. — Таємність. — Виринок із „Споминів“. — Босяк. — Радість. — Терень. — Талісман. — Олаф Стефензон. — Баришенька. — Бабусія подарунок. — Сліпий. — На лоні природи. — У графському маєтку. — Боротьба. — Роботи! — „Салдатики“! — Суд. — Народний діяч. — Хома Прядка. — Хвостаті — та інші.

Р о м а н и:

Чесність з собою. — Рівновага. — „По - свій!“ — Божки. — Хочу! — Записки Кирпатого Мефістофеля. — Заповіти батьків. — Соняшна машина — та інші.

Драматичні твори:

Дисгармонія. — Щаблі життя. — Великий Молох. — Memento. — Чужі люди. — Базар. — Брехня. — Співочі товариства. — Чорна пантера і білий ведмідь. — Натусь. — Дочка жандара. — Молода кров. — Пригвожені. — Панна Мара. — Гріх. — Закон. — Над. — Великий секрет та інші.

ЩО ЧИТАТИ ПРО ВИННИЧЕНКА

АНД. РІЧИЦЬКИЙ. — „Володимир Винниченко в літературі й політиці“. Збірка статей. Видання друге, доповнене. ДВУ. 1930, стор. 93. Ціна 35 коп.

П. ХРИСТЮК. — „Письменницька творчість В. Винниченка“ (Спроба соціологічної аналізи). Рух. 1929, стор. 200 Ціна 1 крб. 40 коп.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ

1. Чому не може бути письменника надклясового чи позаклясового?
2. Чим саме характеризується доба, коли почав писати Винниченко?
3. Які процеси на селі спричинив розвиток аграрного капіталізму?
4. Зріст якої класи спричинився до розвитку аграрного й індустріального капіталізму?
5. Яку роль відігравала дрібнобурж. інтелігенція в боротьбі пролетаріату з буржуазією?
6. Яку спільну рису мали дрібнобуржуазні інтелігентські партії — РУП та УСДРП?
7. Якою проблемою був захоплений Винниченко ще в гімназії?
8. Що йому дала мандрівка по Україні?
9. Яку участь брав Винниченко в роботі РУП'у та УСДРП?
10. Яку участь брав Винниченко в націоналістичній контрреволюції на Україні?
11. Чим пояснюються його хитання поміж революцією та контрреволюцією?
12. Які найхарактеристичніші твори першого періоду творчости Винниченка?

13. За виразника якої кляси він був у цей період?
 14. Що саме він показував у житті сільсько-господарського пролетаріату?
 15. Чи був Винниченко пролетарський письменник першого періоду творчості?
 16. Які найхарактеристичніші твори другого періоду творчості?
 17. Який характер творчості цього періоду?
 18. Які проблеми ставив і розв'язував Винниченко в другий період творчості?
 19. За виразника якої кляси був Винниченко в цей період?
 20. Який характер творчості третього періоду?
 21. В яких творах Винниченко скотився до одвертої контрреволюції?
 22. В яких творах Винниченко цілковито капітулював перед буржуазним світом?
 23. У чому соціальне значення творчості Винниченка особливо першого періоду?
 24. У чому художнє значення його творчості?
-

З М І С Т

I. Доба, коли почалася Винниченкова творчість

1. Загальна характеристика письменника	3
2. Письменник і його класа	5
3. Розвиток аграрного капіталізму	6
4. Розвиток індустріального капіталізму	7
5. Політичний стан доби	8
6. Революційна Українська Партія (РУП)	9
7. Націоналізм Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії (УСДРП)	10
8. Загальна характеристика доби	11

II. Життєвий шлях та ідеологія Винниченка

1. Дитинство письменника	12
2. Мандрівка по Україні	15
3. Початок революційної роботи й художньої твор- чості	17
4. Робота в РУПі	17
5. Робота в УСДРП	18
6. Націоналістично-контрреволюційна робота Вин- ниченка	20
7. Оцінка політичної діяльності Винниченка та його класи	21

III. Наближення Винниченка до пролетарської літератури першого періоду його творчості

1. Періодизація цілої творчості письменника	24
2. Загальна характеристика першого періоду твор- чості	25

18. Протест проти мертвечини „сон-городів“	20
19. Відображення життя сільсько-господарського пролетаріату	29
20. Матеріальний і моральний гніт заробітчан	31
21. Боротьба їх з визискувачами	34
22. Зарідки класової свідомості в заробітчан	36
23. Соціальне значення першого періоду творчості	40

IV. Занепадницький характер другого періоду творчості Винниченка

24. Найхарактеристичніші риси цілої творчості письменника	42
25. Другий період творчості і характер його	43
26. Проблема статі	45
27. Проблема моралі	47
28. Національна проблема	50
29. Третій період творчості	51
30. „Соняшна машина“	54

V. Соціальне й художнє значення творчості Винниченка

31. Соціальне значення	51
32. Художнє значення	51

Художні твори Винниченка	61
Що читати далі про Винниченка	61
Запитання для повторення	61

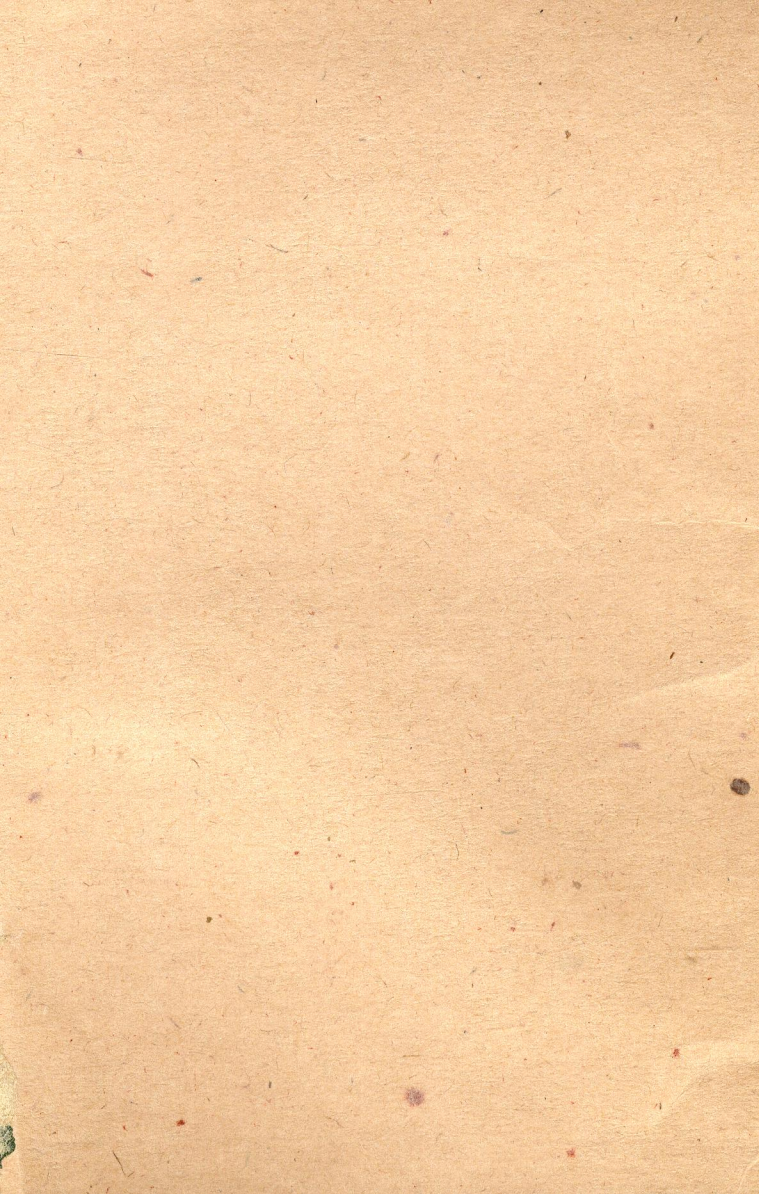
ТОВАРИШІ**ЧИТАЧІ!**

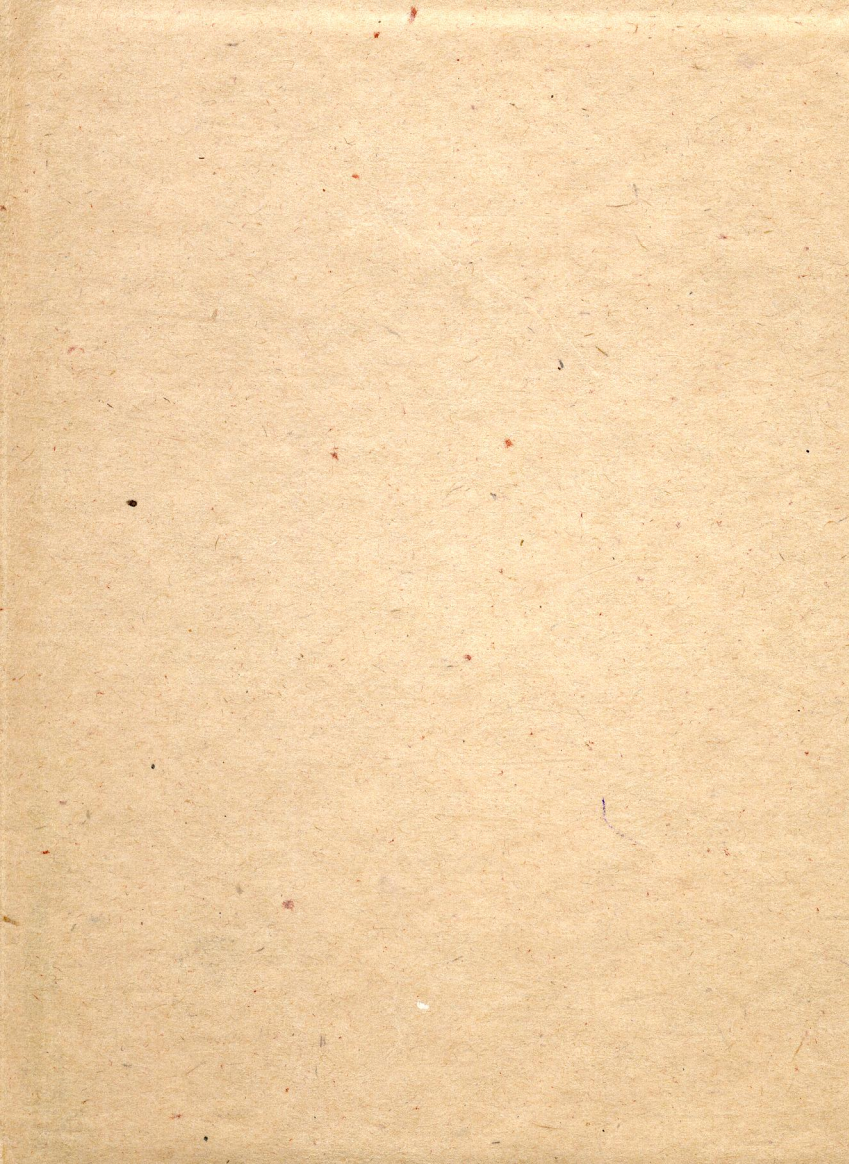
Коли прочитаєте книжину, напишіть
до в-ва „Радянська Школа“

(Харків, вул. Вільної Академії, 5)!

- 1 Чи сподобалась вам ця книжка
(обов'язково зазначте назву
книжки)
- 2 Якщо не сподобалась, то чому
- 3 Які слова й вирази ви не зрозу-
міли
- 4 Які думки в книжці ви вважаєте
за неправильні
- 5 Про що хотіли б ви ще дізнатися
з книжок
- 6 Скільки років і де ви вчилися
- 7 Яку громадську роботу ви вико-
нуєте

Листи можна надсилати до видав-
ництва без марок.

PA 2483 y